

Епідеміологічна ситуація з туберкульозу в Україні

Ю.І. Фещенко, В.М. Мельник, М.І. Гуменюк, М.І. Линник

ДУ «Національний інститут фтизіатрії і пульмонології ім. Ф.Г. Яновського НАМН України», м. Київ

Конфлікт інтересів: відсутній

МЕТА. Аналіз епідеміологічної ситуації з туберкульозу (ТБ) в Україні.

МАТЕРІАЛИ І МЕТОДИ. Офіційні матеріали річних звітів лікувальних установ Міністерства охорони здоров'я України, матеріали аналітико-статистичного довідника «Туберкульоз в Україні» (2018 рік).

РЕЗУЛЬТАТИ. Попри зниження захворюваності на туберкульоз протягом останніх 5 років статистичні показники залишаються високими, перевищуючи епідемічний поріг, тобто епідеміологічна ситуація із цього інфекційного захворювання залишається складною. Прогнозування за допомогою трендів показує, що суттєвої динаміки епідемії в найближчі 5 років не очікується. Спостерігається зростання захворюваності на туберкульоз у поєднанні зі СНІДом, а також смертності хворих до 1 року спостереження, захворюваності на ТБ контактних осіб. Показники охоплення дорослого населення профілактичними флюорографічними оглядами та дітей віком 0-14 років туберкулінодіагностикою продовжують знижуватися, у зв'язку із цим реальні показники захворюваності значно вищі. Все це вимагає невідкладних заходів з удосконалення існуючої системи виявлення, діагностики, лікування, профілактики туберкульозу.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: туберкульоз, виявлення, діагностика, епідемія туберкульозу, ефективність лікування, епідеміологічна ситуація, прогнозування.

Tuberculosis epidemiological situation in Ukraine

Y.I. Feshchenko, V.M. Melnyk, M.I. Gumeniuk, M.I. Lynnyk

National institute of phthisiology and pulmonology named after F.G. Yanovsky NAMS of Ukraine, Kyiv

Conflict of interest: none

PURPOSE OF THE STUDY. Analysis of epidemic situation for tuberculosis in Ukraine.

MATERIAL AND METHODS. Official materials of annual reports of medical institutions of the Ministry of Health of Ukraine, materials of the analytical and statistical reference book "Tuberculosis in Ukraine" (2018).

RESULTS. Despite the decrease in the incidence of tuberculosis over the past 5 years, the statistical indicators remain high, exceeding the epidemic threshold, that is, the epidemic situation with this infectious disease remains difficult. Forecasting using trends indicates that no significant epidemic dynamics are expected in the next 5 years. There is an increase in the incidence of tuberculosis in combination with AIDS, mortality in patients under 1 year of observation, and the incidence of tuberculosis in contact persons. Indicators of adult coverage by preventive fluorographic examinations and tuberculin diagnostics of children aged 0-14 years continue to decline, and therefore the actual morbidity rates are much higher. All this requires urgent measures to improve the existing system of detection, diagnosis, treatment, prevention of tuberculosis.

KEY WORDS: tuberculosis, epidemic, treatment effectiveness, epidemiological situation, forecasting, detection, diagnosis.

Эпидемиологическая ситуация по туберкулезу в Украине

Ю.И. Фещенко, В.М. Мельник, Н.И. Гуменюк, Н.И. Линник

ГУ «Институт фтизиатрии и пульмонологии им. Ф.Г. Яновского НАМН Украины», г. Киев

Конфликт интересов: отсутствуют

ЦЕЛЬ. Анализ эпидемиологической ситуации по туберкулезу в Украине.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ. Официальные материалы годовых отчетов лечебных учреждений Министерства здравоохранения Украины, материалы аналитико-статистического справочника «Туберкулез в Украине» (2018 год).

РЕЗУЛЬТАТЫ. Несмотря на снижение заболеваемости туберкулезом в течение последних 5 лет, статистические показатели остаются высокими, превышая эпидемический порог, то есть эпидемиологическая ситуация по данному инфекционному заболеванию остается сложной. Прогнозирование с помощью трендов показывает, что существенной динамики эпидемии в ближайшие 5 лет не ожидается. Наблюдается рост заболеваемости туберкулезом в сочетании со СПИДом, а также смертности больных до 1 года наблюдения, заболеваемости ТБ контактных лиц. Показатели охвата взрослого населения профилактическими флюорографическими осмотрами и детей в возрасте 0-14 лет туберкулинодиагностикой продолжают снижаться, в связи с этим реальные показатели заболеваемости значительно выше. Все это требует неотложных мероприятий по усовершенствованию существующей системы выявления, диагностики, лечения, профилактики туберкулеза.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: туберкулез, эпидемия, эффективность лечения, эпидемиологическая ситуация, прогнозирование, выявление, диагностика.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ

Вступ. Туберкульоз (ТБ) залишається однією з основних причин смерті від інфекційних захворювань у сучасному світі. Щороку від нього помирає близько 2 млн осіб [1]. Безсимптомний або малосимптомний перебіг цього захворювання на ранніх стадіях дозволяє патологічному процесу непомітно розвинути до тяжких форм [2], які супроводжуються бактеріовиділенням і є найзагрозливішими в епідеміологічному плані [3]. Несвоєчасно виявлений туберкульоз призводить до формування запущеного процесу, який є вагомим причиною невдач лікування та збільшення частоти летальних випадків до одного року спостереження [2].

На сьогодні проблема ТБ в Україні, де щодня реєструється майже 100 нових випадків захворювання, все ще залишається актуальною. Незважаючи на зменшення захворюваності і смертності від туберкульозу за останні 5 років, статистичні показники залишаються високими, перевищуючи епідемічний поріг [4-6]. Відмічається також і збільшення рівня рецидивів туберкульозу легень – від 6,4-10,3 випадку на 100 тис. населення у 2001-2009 роках до 10,9-11,7 випадку на 100 тис. населення у 2009-2014 роках [7-9].

Мета роботи. Аналіз сучасної епідеміологічної ситуації з ТБ в Україні.

Матеріали і методи. У процесі виконання роботи нами проаналізовані офіційні матеріали річних звітів лікувальних закладів Міністерства охорони здоров'я України за 2007-2018 роки. Також із метою порівняння епідеміологічних показників із ТБ використані матеріали аналітично-статистичного довідника «Туберкульоз в Україні» (2018 рік). Роботу виконано за кошти держбюджету.

Результати. Захворюваність на всі форми активного ТБ, смертність від ТБ в Україні (2007-2018 роки) та прогнозування розвитку епідеміологічної ситуації на найближчі 5 років за допомогою трендів представлено на рис. 1.

Як видно з даних рис. 1, захворюваність на активний ТБ 2018 року знизилася з 51,9 до 50,5 випадку на 100 тис. населення, або на 2,7 %. Смертність від ТБ

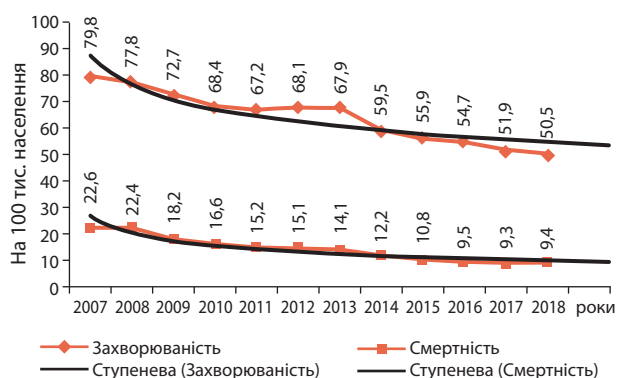

Рис. 1. Захворюваність на всі форми активного ТБ, смертність від ТБ в Україні (2007-2018 роки) та прогнозування розвитку епідеміологічної ситуації на 5 років за допомогою трендів

зросла з 9,3 до 9,4 випадку на 100 тис. населення, або на 1,1 %. (Розраховано на постійне населення України станом на 1 січня 2019 року – 42 216 766). Починаючи з 2015 року темпи зниження захворюваності на всі форми активного ТБ сповільнились, а рівні захворюваності продовжують перевищувати епідеміологічний поріг. Це вказує на те, що епідемія ТБ в Україні стабілізувалася на досить високих рівнях захворюваності, а прогнозування її подальшого розвитку за допомогою трендів вказує на те, що в найближчі 5 років очікувати суттєвої динаміки епідеміологічних показників не варто.

Динаміка профілактичних флюорографічних оглядів дорослого населення з 2007 по 2018 рік представлена на рис. 2.

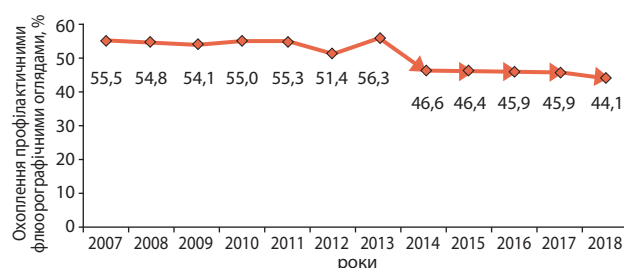

Рис. 2. Динаміка профілактичних флюорографічних оглядів дорослого населення з 2007 по 2018 рік

З даних, наведених на рис. 2, видно, що частка охоплення дорослого населення профілактичним флюорографічним оглядом стабільно знижується та становить менше 50 %, що значно погіршує виявлення та діагностику ТБ легень.

Соціальна структура захворілих на ТБ представлена на рис. 3.

З даних рис. 3 видно, що понад половина (12 062) захворілих – непрацюючі особи працездатного віку, 2 769 – пенсіонери, 2 446 – робітники. Така соціальна структура хворих зберігається понад 10 років.

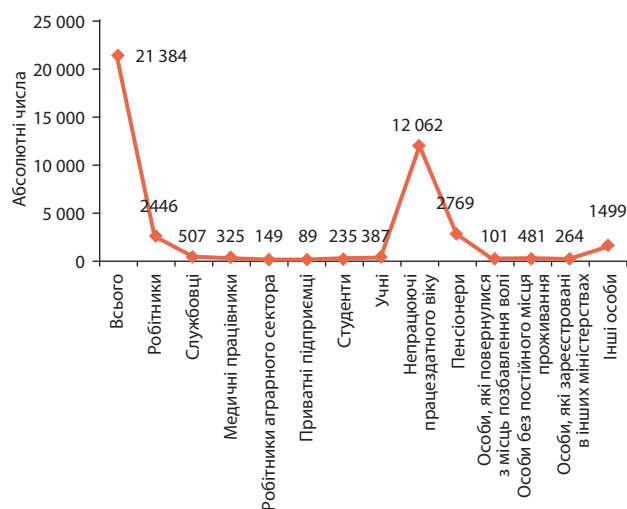

Рис. 3. Соціальна структура захворілих на ТБ у 2018 році

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ

Захворюваність на активний ТБ (нові випадки + рецидиви) серед дітей віком від 0 до 14 років представлено на рис. 4.

Рис. 4. Захворюваність на активний ТБ (нові випадки + рецидиви) серед дітей віком від 0 до 14 років

З наведених на рис. 4 даних видно, що захворюваність на активний ТБ (нові випадки + рецидиви) серед дітей віком від 0 до 14 років 2018 року в порівнянні з 2017 роком знизилася з 9,3 до 8,9 випадку на 100 тис. відповідного населення, або на 4,3 %, але при цьому залишається вищою, ніж у 2014 році.

Динаміка туберкулінодіагностики за останні 5 років представлена на рис. 5.

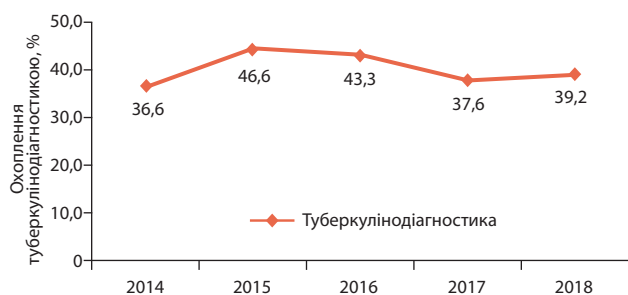

Рис. 5. Динаміка туберкулінодіагностики за останні 5 років

З даних, наведених на рис. 5, видно, що значної динаміки відсотка туберкулінодіагностики за останні 5 років не спостерігається, а кількість обстежених дітей значно менша за 50 %. Це вказує на те, що реальна захворюваність дітей у 2-3 рази вища.

Захворюваність на ТБ контактних осіб (на 1 тис. відповідної категорії) представлено на рис. 6.

З даних рис. 6 видно, що захворюваність на ТБ контактних осіб (на 1 тис. цього контингенту) у 2018 зростає на 30,2 %, а за останні 10 років збільшилася на 190 %, або майже удвічі.

Захворюваність на ТБ із бактеріовиділенням представлено на рис. 7.

З представлених на рис. 7 даних видно, що за останні 5 років спостерігається практично постійне зниження захворюваності на ТБ із бактеріовиділенням. Найімовірніше, це може вказувати на погіршення діагностики ТБ.

На рис. 8 відображено динаміку показника захворюваності на ТБ у поєднанні зі СНІДом за останні 5 років.

З даних рис. 8 видно, що протягом останніх 5 років спостерігається постійне зростання захворюваності на ТБ у поєднанні зі СНІДом. За 5 років кількість хворих зростає на 578.

Рис. 6. Захворюваність на ТБ контактних осіб (на 1 тис.)

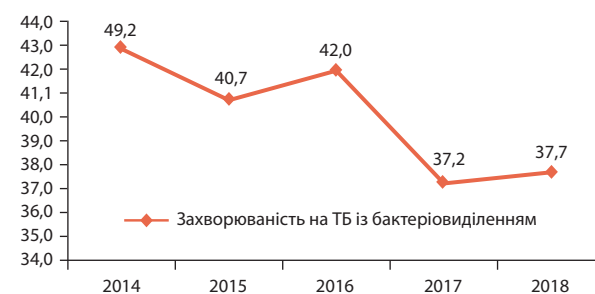

Рис. 7. Захворюваність на ТБ із бактеріовиділенням

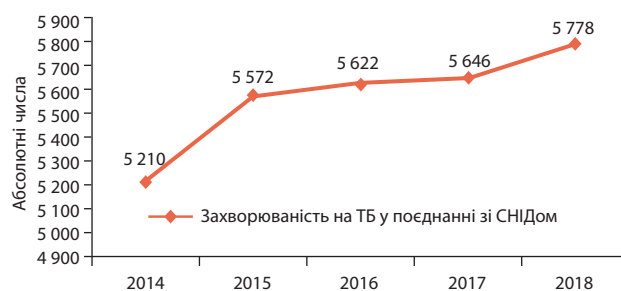

Рис. 8. Динаміка показника захворюваності на ТБ у поєднанні зі СНІДом за останні 5 років

На рис. 9 представлена динаміка показника кількості хворих на туберкульоз, у яких мультирезистентний ТБ (МРТБ) або ТБ із розширеною резистентністю (РРТБ) підтверджено вперше.

З даних, наведених на рис. 9, видно, що, в порівнянні з 2013 роком, кількість хворих на МРТБ або РРТБ знизилася майже на 3000, або на 35 %.

Рис. 9. Динаміка показника кількості хворих на ТБ, у яких МРТБ або РРТБ підтверджено вперше

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ

Надзвичайно важливим показником для характеристики епідеміологічної ситуації є показник хворих, які померли від ТБ у період до 1 року спостереження. Динаміка цього показника за останні 10 років представлена на рис. 10.

Рис. 10. Летальність від ТБ у період до одного року спостереження: динаміка за останні 10 років

З наведених на рис. 10 даних видно, що протягом 10 років спостерігається стабільне зростання показника – з 14,3 % він збільшився до 25 %, тобто майже удвічі. Це вказує на те, що зростає тяжкість перебігу туберкульозного процесу та знижується ефективність лікування

хворих, що є надзвичайно тривожним прогностичним показником перебігу епідемії ТБ в Україні.

Висновки

1. В Україні, незважаючи на певні успіхи в боротьбі з ТБ, епідеміологічна ситуація з даного інфекційного захворювання залишається складною.

2. Останні 5 років спостерігається незначне зниження показників захворюваності на всі форми активного ТБ. Попри це вони залишаються вищими від епідемічного порогу, тобто епідемія туберкульозу стабілізувалася. Прогнозування показує, що суттєвої динаміки епідемії ТБ у найближчі 5 років не очікується.

3. Продовжується зростання захворюваності на ТБ у поєднанні зі СНІДом.

4. Показники охоплення дорослого населення профілактичними флюорографічними оглядами та дітей віком 0-14 років туберкулінодіагностикою продовжують неухильно знижуватися, тому реальні показники захворюваності значно вищі.

5. Усе це потребує невідкладних заходів з удосконалення існуючої системи виявлення, діагностики, лікування, профілактики ТБ.

Література / References

1. Туберкулез: выявление, лечение и мониторинг по К. Томену. Вопросы и ответы. Под редакцией Т. Фридена. Женева: Всемирная организация здравоохранения, 2004. 388 с.
2. Фещенко Ю.І., Петренко В.М., Черенко С.О. та ін. Нові випадки туберкульозу легень: результати лікування, причини недостатньої ефективності. *Журн. АМН України*. 2007. Т. 13. № 3. С. 567-578.
3. Фещенко Ю.І. Сучасна стратегія боротьби з туберкульозом в Україні. К.: Здоров'я, 2007. 664 с.
4. Кужко М. М. Вплив стандартної протитуберкульозної терапії на імунологічні показники хворих на вперше діагностований туберкульоз легень. *Інфекційні хвороби*. 2013; 3 (73): 87-90.
5. Фещенко Ю.І., Мельник В.М., Зайков С.В. та ін. Особливості сучасної ситуації з туберкульозу в Україні. *Укр. пульмонол. журн*. 2016; 1: 5-9.
6. Kuchukhidze G, Kumar AM, Colombani P, et al. Risk factors associated with loss to follow-up among multidrug-resistant tuberculosis patients in Georgia. *Public Health Action*. 2014. Vol. 4 (Suppl 2): 41-46.
7. Мельник В.М. Історія виникнення і розвитку хіміорезистентного туберкульозу. *Укр. пульмонол. журн*. 2012. 2: 59-61.
8. Нізова Н.М. Туберкульоз в Україні: Аналітично-статистичний довідник. К., 2015. 115 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ / INFORMATION ABOUT AUTHORS:

Фещенко Юрій Іванович

Директор ДУ «Національний інститут фізіатрії і пульмонології ім. Ф.Г. Яновського НАМН України».
Академік НАМН України, д-р мед. наук, професор.
10, вул. М. Амосова, 03038, м. Київ, Україна.
ORCID iD: orcid.org/0000-0002-8650-0289

Мельник Василь Михайлович

Заступник директора з науково-організаційної та науково-методичної роботи ДУ «Національний інститут фізіатрії і пульмонології ім. Ф.Г. Яновського НАМН України».
Д-р мед. наук, професор
10, вул. М. Амосова, 03038, м. Київ, Україна.
ORCID iD: orcid.org/0000-0002-1310-7195

Гуменюк Микола Іванович

Провідний науковий співробітник відділення технологій лікування неспецифічних захворювань легень ДУ «Національний інститут фізіатрії і пульмонології ім. Ф.Г. Яновського НАМН України».
Д-р мед. наук.
10, вул. Амосова, м. Київ, 03038, Україна.
ORCID iD: orcid.org/0000-0002-4365-6224

Линник Микола Іванович

Провідний науковий співробітник відділу епідеміологічних та організаційних проблем фізіопульмонології ДУ «Національний інститут фізіатрії і пульмонології ім. Ф.Г. Яновського НАМН України».
Д-р мед. наук
10, вул. М. Амосова, 03038, м. Київ, Україна.
ORCID iD: orcid.org/0000-0002-0011-7482

Feschenko Yuri Ivanovych

Director of National institute of phthysiology and pulmonology named after F.G. Yanovsky NAMS of Ukraine.
Academician of NAMS of Ukraine, professor.
10 M. Amosova str., Kyiv, 03038, Ukraine.
ORCID iD: orcid.org/0000-0002-8650-0289

Melnyk Vasyi Mikhailovych

Vice-director on scientific organization and scientific methodology National institute of phthysiology and pulmonology named after F.G. Yanovsky NAMS of Ukraine.
MD, professor
10 M. Amosova str., Kyiv, 03038, Ukraine
ORCID iD: orcid.org/0000-0002-1310-7195

Gumeniuk Mykola Ivanovych

Leading researcher Department of technologies of treatment of nonspecific lung diseases, National institute of phthysiology and pulmonology named after F.G. Yanovsky NAMS of Ukraine.
MD, PhD.
10 M. Amosova str., Kyiv, 03038, Ukraine.
ORCID iD: orcid.org/0000-0002-4365-6224

Lynnyk Mykola Ivanovych

Leading researcher Department of epidemiology and organizational problems of phthysiology National institute of phthysiology and pulmonology named after F.G. Yanovsky NAMS of Ukraine.
MD, PhD.
10 M. Amosova str., Kyiv, 03038, Ukraine
ORCID iD: orcid.org/0000-0002-0011-7482

КОНТАКТНА ІНФОРМАЦІЯ / CORRESPONDENCE TO:

Линник Микола Іванович

10, М. Амосова стр., Київ, 03038, Ukraine
Тел./факс: 38044-275-41-22
E-mail: linnyk@ifp.kiev.ua

DOI: 10.32902/2663-0338-2019-4-5-9